תורה אור

ותפילין. ואיזוהי מצות עשה שלא הזמן גרמא? מזוזה, מעקה, אבידה, ושילוח הקן. וכללא הוא? הרי מצה, שמחה, הקהל, דמצות עשה שהזמן גרמא ונשים חייבות, ותו, הרי תלמוד תורה, פריה ורביה, ופדיון הבן, דלאו מצות עשה שהזמן גרמא הוא ונשים פטורות! אמר רבי יוחנן: אין למדין מן הכללות ואפילו במקום שנאמר בו חוץ, דתנן: בכל מערבין ומשתתפין חוץ מן המים ומלח. ותו ליכא? והאיכא כמהין ופטריות! אלא אין למדין מן הכללות ואפילו במקום שנאמר בו חוץ:

ומצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות: מנלן? גמר מתפילין, מה תפילין נשים פטורות אף כל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות, ותפילין גמר לה מתלמוד תורה, מה תלמוד תורה נשים פטורות אף תפילין נשים פטורות. ונקיש תפילין למזוזה? תפילין לתלמוד תורה איתקיש בין בפרשה ראשונה בין בפרשה שניה, תפילין למזוזה בפרשה שניה לא איתקיש. ונקיש מזוזה לתלמוד תורה? לא סלקא דעתך, דכתיב (דברים יא) למען ירבו ימיכם, גברי בעי חיי, נשי לא בעי חיי? והרי סוכה, דמצות עשה שהזמן גרמא, דכתיב (ויקרא כג) בסוכות תשבו שבעת ימים, טעמא דכתב רחמנא האזרח, להוציא את הנשים, הא לאו הכי נשים חייבות! אמר אביי: איצטריך, סלקא דעתך אמינא הואיל דכתיב בסוכות תשבו, תשבו כעין תדורו, מה דירה איש ואשתו אף סוכה איש ואשתו. ורבא אמר: איצטריך

רש"י

ותפילין. וקסבר לילה לאו זמן תפילין אי נמי שבת ויו"ט לאו זמן תפילין הילכך כיון דאיכא שעתא דלא מיחייב בה זמן גרמא הוא: **אבידה.** השבת אבידה: **וכללא הוא.** בתמיה וכי כלל קבוע הוא דכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות: **והרי אכילת מצה.** ליל ראשון שהוא חובה כדכתיב (שמות יב) בערב תאכלו מצות וזמן גרם לה בט"ו בניסן ונשים חייבות כדאמר בפסחים (דף מג:) נשים חייבות באכילת מצה דבר תורה שנאמר לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות כל שישנו בבל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מצה ונשים איתנהו בבל תאכל חמץ דמצות לא תעשה היא: **וכן שמחה.** ברגל כדכתיב (דברים טז) ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך: **תלמוד תורה.** דאמרן לעיל (דף כט:) נשים פטורות וכן פדיון הבן כדלעיל בפירקין (שם): **ופריה ורביה.** אמרינן ביבמות (דף סה:) האיש מצווה על פריה ורביה אבל לא האשה ויליף לה מן וכבשוה איש דרכו לכבוש ואין דרכה של אשה לכבוש וכל דלא קרינן ביה וכבשוה לא קרינן ביה פרו ורבו: **אין למדין מן הכללות.** כל היכא דתני כלל כי הא גוונא כל מצות עשה וכו' וכל מצות לא תעשה הכל חייבין ברא"ה אין למדין מהם דהיכא בהו דלאו דוקא ואפילו מקום שנאמר בו חוץ דאיכא למימר מדאפיק הא דאפיק ש"מ דוקא הוא ולא שייר מידי אפ"ה אין למדין: **בכל מערבין.** עירובי חצירות: **ומשתתפין.** שיתופי מבואות: **חוץ מן המים ומן המלח.** דמידי דזיין בעינן והני לא זייני שבמקום מזונותיו של אדם תשובה דירתו ושביתתו: **והאיכא כמהין ופטריות.** מיני אוכלין הם וקים להו לרבנן דלא זייני: **גמירי מתפילין.** במה מצינו בתפילין שהיא מצות עשה שהזמן גרמא ונשים פטורות אף כל וכו' ולקמן פריך אדיליף מתפילין לפטור נילף ממצה והקהל לחיוב: **גמירי מתלמוד תורה.** דאיתקוש להדדי ושננתם לבניך (דברים ו) וכתיב בתריה וקשרתם לאות: **מה תלמוד תורה נשים פטורות.** דכתיב לבניך ולא לבנותיך אף תפילין נשים פטורות: **ונקיש תפילין למזוזה.** לחייב הנשים דהא כתיב בתריה וכתבתם על מזוזות ונימא מה מזוזה נשים חייבות כדלקמן אף תפילין נשים חייבות, ומשנינן תפילין לת"ת איתקוש בין בפרשה ראשונה כדפרישית לעיל בין בפרשה שניה והיו לטוטפות בין עיניכם וסמיך ליה ולמדתם אותם את בניכם: **תפילין למזוזה לא איתקיש בשניה.** שתלמוד תורה מפסיק ביניהם: **ונקיש מזוזה לתלמוד תורה.** כדאיתקש בפרשה שניה דסמיך ליה וכתבתם ונימא נשים פטורות: **לא ס"ד.** לפטור נשים מדתלה מתן שכרה בריבוי ימים ונשי נמי בעי חיי: **האזרח להוציא את הנשים.** ברייתא היא במסכת סוכה: איצטריך

תוספות

ותפילין ולילות. אע"ג דקיימא לן בהקומץ רבה (מנחות דף לו:) דלילה זמן תפילין והלכה ואין מורין כן מ"מ שפיר הוי מצות עשה שהזמן גרמא שהרי אין נוהגין בשבתות ובי"ט כדדרשינן בפרק המוצא תפילין (עירובין דף צו.) לפי שאין צריכין אות דשבת גופה איקרי אות כדכתיב כי אות היא וציצית לחשבינן הכא מצות עשה שהזמן גרמא אומר ר"י דהיינו כרבי שמעון דבפרק התכלת (מנחות דף מג.) דסבר לילה לאו זמן ציצית הוא ופוטר נשים כדאיתא התם וכן הלכה דהא בפרק במה מדליקין (שבת דף כה:) מפרש טעמא דסדין פטורה מן הציצית גזירה משום כסות לילה והיינו טעמא לרבי שמעון דוקא ועוד קאמר בפ"ב דברכות (דף יד:) דבמערבא אין אומרים פרשת ציצית בלילה ומסיק נמי אביי אנן מתחילינן מדמתחלי במערבא וכיון דמתחילינן גמרינן ותימה היכי חשיב ציצית מ"ע שהזמן גרמא למ"ד (מנחות דף מג.) ציצית חובת טלית היא כיון דכלי קופסא חייבין בציצית והתם ליכא זמן גרמא כלל דבין ביום בין בלילה חייבין ואפילו למ"ד (שם) ציצית חובת גברא הוא קשה דכמו דכסות לילה פטורה כשהוא לובשה ביום ה"נ כסות יום חייבת כשלובש בלילה דהכי אמרינן בירושלמי כסות יום שלבשה בלילה חייבת בציצית וא"כ היכי חשיב לה זמן גרמא כיון שחייבת בין ביום ובין בלילה ואומר ר"י כיון שחיובו תלי במה שהזמן גרם לבישתה ביום יש לה ליחשב זמן גרמא שזמן לבישתה גורם החיוב: **מעקה** אבידה ושילוח הקן. תימה לרבי בכל הני כתיב לאו במעקה כתיב (דברים כב) לא תשים דמים בביתך אע"ג דמוקמינן ליה (בב"ק דף טו:) למגדל כלב רע וסולם רעוע דהיינו שימה בידים מ"מ אתי נמי למעקה דהא דרשי בסיפרי ועשית זו מצות עשה לא תשים דמים זו מצות לא תעשה ובאבידה נמי כתיב (דברים כב) לא תוכל להתעלם ובשלוח הקן כתיב (שם) לא תקח האם על הבנים וא"כ איך יהיו נשים פטורות אפילו הם זמן גרמא והא השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה ואומר ר"י דכולהו משכחת בהו עשה בלא לאו ובמעקה אין שייך לא תשים דמים אלא כבונה בית מתחילה על מנת שלא לעשות מעקה אבל אם היה בדעתו לעשות מעקה ולאחר שבנאו נמלך או שעשה ונפל אין שם אלא עשה דועשית מעקה ואז נשים פטורות ובאבידה נמי משכחת לה עשה בלא לאו [צ"ל כגון] כגון שנטלה על מנת להחזירה וכגון שנטלה אחר יאוש דהשתא לית בה לאו דלא תוכל להתעלם וגם ליכא לאו דלא תגזול נמי ואח"כ נמלך שלא להחזירה דהשתא אינו עובר אלא משום השב תשיבם ושלוח הקן נמי כגון שלקח האם על מנת לשלח ואח"כ נמלך ולא שלחה דהשתא ליכא לאו כי אם עשה דשלח תשלח וי"מ דמ"מ איכא נפקותא כשיהיה לאשה לקיים מצות עשה דאי הוה אמינא דנשים פטורות מעשה דלאו הזמן גרמא כמו כן יהיו פטורות מן הלאוין דהיכא דאתי עשה ודחי ל"ת אבל כשהן חייבות בעשה דלאו הזמן גרמא אז לא יבא עשה אחר וידחנו דאין עשה דוחה לא תעשה ועשה אך הקשה הר"ר יוסף מארץ ישראל על פירוש זה א"כ גבי אין מדליקין בשמן שריפה ביו"ט (שבת דף כה.) משום די"ט עשה ולא תעשה ושריפת קדשים אינה אלא עשה אמאי אשה שאינה חייבת בעשה די"ט דהוי זמן גרמא וכי תוכל להדליק בשמן שריפה בי"ט וכ"ת אין הכי נמי אמאי לא ליסתמיה תנא דלא אמר לך אלא מאי אית לך למימר דעשה שיש עמו לאו אף הלאו אליים ולא דחי ליה עשה אף הכא הלאו אלים: **בכל** מערבין. פי' בקונטרס בין עירובי חצירות בין עירובי תחומין ולא נהירא דהא בעירובי חצירות בעינן פת לכך נראה בכל מערבין עירובי תחומין דוקא: **גברא** בעי חיי נשי לא בעי חיי. ואע"ג דהאי קרא דרשינן בפ' במה מדליקין (שבת דף לב:) גבי ביטול תורה בעון ביטול תורה בניה קטנים מתים מ"מ לא הוי כי אם אסמכתא בעלמא והא דכתיב כי היא חייך דמשמע אשה נמי חייבת בת"ת מהאי טעמא גברא בעי חיי י"ל דקרא לא קאי אתלמוד תורה אלא אקיום מצות כלומר התורה נלמדת לך מצות שהם חייך ועוד יש לומר דאין ה"נ דהאי קרא קאי בין אתלמוד תורה כדאמר התם ובין אמזוזה כדאמר הכא מיהו אין סברא לומר דנחייבו נשים בתלמוד תורה משום סברא דגברי בעי חיי וכו' כיון דאשכחן מיעוטא גבייהו כדאמר לעיל והודעתם לבניך ולא לבנותיך אבל מזוזה דליכא מיעוטא כלל אלא משום דרוצה להקיש מזוזה לתלמוד תורה רוצה לפטור נשים יש סברא לומר דאתי סברא דגברא בעי חיי ומפקא מהיקשא ומחייבי נשים במזוזה:

סד"א

עין משפט נר מצוה

שפ א ב ג מיי' פ"ג מהל' ע"ז הלכה ג סמג לאוין נז:

שפא ד ה מיי' פ"א מהל' עירובין הלכה ח סמג עשין א טוש"ע א"ח סימן שפו סעיף ט:

שפב ו מיי' פ"ד מהל' תפילין הלכה יג סמג עשין כב טוש"ע א"ח סימן לח סעיף ג:

שפג ז מיי' פ"ו מהל' סוכה הלכה א סמג עשין מג טוש"ע א"ח סימן תרמ סעי' א:

שפד ח מיי' שם הל' ה סמג שם טוש"ע א"ח סי' תרלט סעי' א:

תוס' ר"י הזקן

חוץ אע"ג דתני חוץ מדבר פלוני אפ"ה אין למדין דאיכא מתי (דתנן) [דהיא] הכי ובפרק בכל מערבין חוץ מן המים ומן המלח ומותיב ר' יוחנן ותו ליכא והא איכא כמהין ופטריות:

מסורת הש"ס

עירובין כז.

שם כו:

סוכה כח. ת"כ פ' אמור כתיב האזרח לרבות הנשים

ג"ו שם:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה מעקה בסה"ד בלא לאו. עיין הגהת קמא ע"א תד"ה נ"ב:

[דף כט: ג. ושם מפסיק הש"ס ולמדתם את בניכם ולא בנותיכם וכ"כ תוס' בשבת לב: ד"ה מקרא כו' דכתיב ולמדתם אותם את בניכם ולא את בנותיכם]

[צ"ל כגון יאוש עי' ב"מ כו: וכ"כ תוס' שם ד"ה אינו עובר וכו']

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] תוס' ד"ה מעקה כו' כגון שנטלה ע"מ להחזירה כו'. ר"ל כשנטלה לפני יאוש על מנת להחזירה ואחר יאוש נמלך עליה שלא להחזירה דהשתא ליכא לאו דלא תוכל להתעלם כדאמרינן בב"מ ומאליו והיכא משום השב השיבם ע"כ הרמב"ם בביאור כוונת התוס' ועי' בעצמות יוסף: קרוב לזה: